

ŠTÝL KARIÉROVÉHO ROZHODOVANIA A ĎALŠIE VLASTNOSTI OSOBNOSTI AKO PREDIKTORY ŤAŽKOSTÍ V KARIÉROVOM ROZHODOVANÍ U ADOLESCENTOV

PhDr. Natália Köverová, Inštitút psychológie, Filozofická fakulta
Prešovskej univerzity

Abstrakt:

Cieľom práce bolo zistiť, do akej miery sa štýly v kariérovom rozhodovaní a ďalšie vlastnosti osobnosti podieľajú na vysvetlení ťažkostí v kariérovom rozhodovaní u adolescentov. Výskumný súbor pozostával z 362 adolescentov vo veku 15 až 19 rokov. Pri zbere dát bolo použitých celkom päť výskumných nástrojov – Dotazník profilu kariérového rozhodovania, Dotazník ťažkostí pri voľbe povolania, NEO päťfaktorový osobnostný inventár – subškála neuroticizmus a extravézia, Škála dispozičného optimizmu LOT-R a Škála na meranie úzkostlivosti STAI X-2. Výsledky potvrdili významnosť siedmich spôsobov v kariérovom rozhodovaní ako prediktorov ťažkostí v kariérovom rozhodovaní: prokrastinácia a závislosť na druhých boli potvrdené ako významne pozitívne prediktory, rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia, miesto kontroly (interné) a aspirácia pre ideálne povolanie ako významne negatívne prediktory a ochota urobiť kompromis a túžba potešiť ostatných ako významne pozitívne prediktory. Tri spôsoby – zhromažďovanie informácií, spracovávanie informácií a úsilie investované do procesu – neboli potvrdené ako významné. Rovnako významnosť optimizmu a úzkostlivosti nebola potvrdená....

Kľúčové slová:

Štýly kariérového rozhodovania. Osobnostné vlastnosti. Ťažkosti v kariérovom rozhodovaní. Adolescenti.

Abstract

The aim of work was to verify the extent to which career decision-making styles and other characteristics of personality contribute to explaining career decision-making difficulties among adolescents. The research sample was composed a total of 362 adolescents in age from 15 to 19. There were used a total of five research tools – Career Decision-making Profile Questionnaire, Career Decision-making Difficulties Questionnaire, NEO Five Factor Inventory – neuroticism and extraversion subscale, Life Orientation Test – Revised and State-Trait Anxiety Inventory STAI X-2. The results confirmed the significance of seven styles in career decision-making as predictors of career decision-making difficulties: procrastination and dependence on others were confirmed as significant positive predictors, speed of making the final decision, locus of control (internal) and aspiration for an ideal occupation as significant negative predictors and willingness to compromise and desire to please others as significant positive

predictors. Three styles – information gathering, information processing and effort invested in the process – were not confirmed as significant. Also a significance of optimism and anxiousness was not confirmed.

Key words:

Career decision-making styles. Personality traits. Career decision-making difficulties. Adolescents.

Úvod

Proces rozhodovania – najmä v období adolescencie – môže byť spojený s viacerými ťažkosťami, pri ktorých hrajú rolu rôzne vlastnosti osobnosti. Obzvlášť to platí pre kariérové rozhodovanie, pretože ide o významné rozhodovanie, ktoré ovplyvní ďalší priebeh života človeka. V tejto práci sme sa zamerali práve na vzťah spôsobov kariérového rozhodovania a ďalších osobnostných vlastností vzhľadom k ťažkostiam v kariérovom rozhodovaní.

Ťažkosti v kariérovom rozhodovaní a adolescencia

Utváranie rozhodnutí viažucich sa na budúcnosť je komplexný proces, ktorý je významný predovšetkým pre obdobie adolescencie. Na adolescentov sú kladené očakávania, že urobia rozhodnutie, v ktorom si vyberú určitú profesijnú oblasť, v ktorej by chceli v budúcnosti pôsobiť. Samotná spoločnosť od jednotlivcov očakáva, aby toto kariérové rozhodnutie utvorili a prevzali zaň zodpovednosť. Predpokladá sa, že tento aspekt sťažuje jednotlivcovi prijímať kariérové rozhodnutia. Nutnosť utvorenia takéhoto dôležitého rozhodnutia prispieva k stresu, ktorý je spôsobený potrebou urobiť toto rozhodnutie čo najlepšie a ideálne hneď na prvýkrát. Tento stres následne pôsobí na vznik ťažkostí, ktoré sú spojené s procesom kariérového rozhodovania. Tieto ťažkosti môžu mať rôzny charakter. Môžu súvisieť s nedostatkom motivácie, nedostatkom poznatkov o sebe, o školách, o trhu práce, s nerozhodnosťou a tiež s vnútornými či vonkajšími konfliktami (Birol & Kıralp, 2010; Gati & Saka, 2001; Germeijs & De Boeck, 2003; Ginevra, Nota, Soresi, & Gati, 2012; Shin & Kelly, 2015; Willner, Gati, & Guan, 2015).

Štýl kariérového rozhodovania a ďalšie vlastnosti osobnosti ako koreláty ťažkostí v kariérovom rozhodovaní

Existujúca literatúra naznačuje, že negatívne osobnostné vlastnosti sú spojené s ťažkosťami v kariérovom rozhodovaní. Súčasní autori však zdôrazňujú dôležitosť skúmania aj pozitívnych vlastností. Výskumy zaoberajúce sa optimizmom a jeho vzťahom ku kariérnym premenným naznačujú priaznivý charakter vzťahu (Magnano, Paolillo, & Giacominielli, 2015). Výskumy v oblasti ťažkostí v kariérovom rozhodovaní ďalej poukazujú na negatívny vzťah s extravertiou a pozitívny vzťah s neuroticizmom a úzkostlivosťou (Pečjak & Košir, 2007; Di Fabio, Palazzeschi, Levin, & Gati, 2014; Vignoli, 2015). Okrem osobnostných vlastností s problémami v kariérovom rozhodovaní súvisia aj ďalšie vlastnosti osobnosti – štýly v kariérovom rozhodovaní (Shin &

Kelly, 2015). Gati, Landmanová, Davidovitchová, Asulin-Peretzová a Gadassiová (2010) a Gati, Gadassiová a Mashiah-Cohenová (2012) pojednávajú o existencii adaptívnych a maladaptívnych stratégií (štýlov) v kariérovom rozhodovaní. Predpokladajú, že adaptívne kariérové rozhodovanie je spojené s vyššou mierou zhromažďovania informácií, spracovania informácií, miesta kontroly (interného), úsilia investovaného do procesu, rýchlosti utvárania konečného rozhodnutia, konzultácie s ostatnými a ochoty urobiť kompromis. Následne maladaptívne kariérové rozhodovanie je spojené s vyššou mierou prokrastinácie, závislosti na druhých, túžby potešiť ostatných, ašpirácie na ideálne povolanie a intuície. Stratégie v kariérovom rozhodovaní ako prediktory problémov v kariérovom rozhodovaní objasňovali Shin a Kelly (2015) a tiež Willner et al. (2015). Domáca literatúra nepredpokladá rodové rozdiely v ťažkostiach, avšak svetová literatúra nie je jednoznačná a zistenia sú rôzne, niektorí udávajú väčšie ťažkosti u žien, iní u mužov a niektorí rozdiely neudávajú (Gati & Saka, 2001; Birol & Kiralp, 2010; Ginevra et al., 2012; Vendel, 2007). Preto sme rod a tiež vek zakomponovali do analýzy v rámci kontrolných premenných.

Výskumný cieľ a hypotézy

Cieľom práce bolo verifikovať vzťah štýlov kariérového rozhodovania, ďalších osobnostných vlastností a ťažkostí v kariérovom rozhodovaní u adolescentov ak boli kontrolované premenné rod, vek, neuroticizmus a extravergia. Predpokladali sme, že štýly v kariérovom rozhodovaní, optimizmus a úzkostlivosť budú významné prediktory ťažkostí v kariérovom rozhodovaní po kontrolovaní rodu, veku, neuroticizmu a extravergie.

Výskumný súbor

Výskumný súbor pozostával z 362 adolescentov vo veku 15 až 19 rokov s priemerným vekom respondentov 16,72 rokov. Na výber respondentov do výskumného súboru bol použitý príležitostný spôsob výberu. V počte 267 žien a 95 mužov ženy sýtli 73,8 % súboru a muži 26,2 %.

Výskumné nástroje

Použili sme celkom 5 výskumných nástrojov: Dotazník profilu kariérového rozhodovania (Gati et al., 2010), Dotazník ťažkostí pri voľbe povolania (Vendel & Bruncková, 2014), NEO päťfaktorový osobnostný inventár – subškála extravergie a neuroticizmu (Ruisel & Halama, 2007), Škálu dispozičného optimizmu LOT-R (Köveroá & Ferjenčík, 2013) a Škálu na meranie úzkostlivosti STAI X-2 (Ruisel, 1980).

Na identifikáciu štýlov kariérového rozhodovania sme použili Dotazník profilu kariérového rozhodovania (Gati et al., 2010). Nástroj pozostáva z 39 položiek, ku ktorým sa respondent vyjadruje na 7 stupňovej odpovedovej škále. Obsahuje 12 subškál: zhromažďovanie informácií, spracovanie informácií, miesto kontroly, úsilie investované do procesu, prokrastinácia,

rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia, konzultácia s ostatnými, závislosť na druhých, túžba potešiť ostatných, aspirácia pre ideálne povolanie, ochota urobiť kompromis a intuícia. K adaptívnym štýlom prináležia subškály: zhromažďovanie informácií, spracovávanie informácií, miesto kontroly, úsilie investované do procesu, rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia, konzultácia s ostatnými a ochota urobiť kompromis. K maladaptívnym štýlom prináležia subškály: prokrastinácia, závislosť na druhých, túžba potešiť ostatných, aspirácia pre ideálne povolanie a intuícia. Na slovenskom súbore nástroj použili Jarná (2015) v diplomovej práci a Látalová (2015) v dizertačnej práci, kde boli overené psychometrické vlastnosti nástroja. V prípade nami použitej slovenskej obdoby nástroja faktorová analýza potvrdila zhodu modelu s autorskou verziou nástroja (Gati et al., 2010) a existenciu 12 faktorov. Nami vypočítaná Cronbachova alfa pre jednotlivé subškály sa pohybuje v hodnotách .519 až .810.

Na meranie ťažkostí v kariérovom rozhodovaní bol použitý Dotazník ťažkostí pri voľbe povolania (Vendel & Bruncková, 2014). Nástroj obsahuje 57 položiek, ku ktorým sa respondent vyjadruje na 5 stupňovej odpovedovej škále. Obsahuje osem subškál: nedostatok motivácie, nedostatok informácií o školách, nedostatok informácií o sebe, nedostatok informácií o trhu práce, nedostatok informácií o tom ako urobiť kariérové rozhodnutie, všeobecná nerozhodnosť, vnútorné konflikty a vonkajšie konflikty. Cronbachova alfa nástroja a jeho subškál dosiahla hodnoty .731 až .960.

Na zisťovanie extravenzie a neuroticizmu sme použili subškálu extravenzie a neuroticizmu NEO päťfaktorového osobnostného inventára (Ruisel & Halama, 2007). Každá subškála obsahuje 12 položiek. Respondent sa vyjadruje na 5 stupňovej odpovedovej škále. Cronbachova alfa subškál dosiahla hodnoty .665 (N) a .659 (E).

Na identifikáciu optimizmu bola použitá škála dispozičného optimizmu LOT-R (Köverová & Ferjenčík, 2013). Škála obsahuje 10 položiek, ku ktorým sa respondent vyjadruje na 5 stupňovej odpovedovej škále. Cronbachova alfa dosiahla hodnotu .508.

Na meranie úzkostlivosti sme použili škálu na meranie úzkostlivosti STAI X-2 (Ruisel, 1980). Škála pozostáva z 20 položiek pričom každej položke predchádza rovnaká inštrukcia – ako sa zvyčajne cítite. Respondent odpovedá na 4 stupňovej odpovedovej škále. Cronbachova alfa zodpovedá hodnote .851.

Priebeh výskumu a štatistické spracovanie údajov

Zber údajov prebiehal počas decembra 2018 na Strednej zdravotníckej škole. V tomto období bola administrácia uskutočnená celkom v 16 triedach. Zber bol realizovaný priamym kontaktom s respondentmi metódou pero-papier. Všetci respondenti boli informovaní o anonymite a dobrovoľnosti. Vzhľadom k tomu, že administrácia prebiehala počas vyučovacej hodiny, na vypracovanie mali respondenti k dispozícii priestor v časovom rozmedzí jednej vyučovacej jednotky, t.j. 45 minút.

Na spracovanie dát sme použili štatistický softvér IBM SPSS Statistics 22. Všetky hypotézy boli overované viacnásobnou hierarchickou lineárnou regresnou analýzou metódou stepwise (Tabachnick & Fidell, 2007).

Výsledky

V analýze figurovalo jedno kritérium: celkové ťažkosti v kariérovom rozhodovaní. Do analýzy vstupovali tieto prediktory: rod, vek, neuroticizmus, extraverzia, optimizmus, úzkostlivosť a 12 dimenzií v kariérovom rozhodovaní – zhromažďovanie informácií, spracovávanie informácií, miesto kontroly, úsilie investované do procesu, prokrastinácia, rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia, konzultácia s ostatnými, závislosť na druhých, túžba potešiť ostatných, ašpirácia pre ideálne povolanie, ochota urobiť kompromis a intuícia. Všetky hypotézy boli overované viacnásobnou hierarchickou lineárnou regresnou analýzou. Výsledky sú uvedené v tabuľke 1.

Tabuľka 1

Regresný model pre rod, vek, neuroticizmus, extraverziu, optimizmus, úzkostlivosť, zhromažďovanie informácií, spracovávanie informácií, miesto kontroly, úsilie investované do procesu, prokrastináciu, rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia, konzultáciu s ostatnými, závislosť na druhých, túžbu potešiť ostatných, ašpiráciu pre ideálne povolanie, ochotu urobiť kompromis a intuíciu ako prediktory a celkové ťažkosti v kariérovom rozhodovaní ako kritérium (akceptované modely; $p < .05$).

Prediktor	R	R ² -change	b	T	p
Celkové ťažkosti v kariérovom rozhodovaní ($F_{\text{total}}(7, 354) = 27,949$; $p < .000$)					
Prokrastinácia	.403	.162***	1.126	2.466	.014
Závislosť na druhých	.479	.067***	1.401	2.927	.004
Rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia	.519	.040***	-1.975	-4.450	.000
Miesto kontroly	.549	.032***	-1.545	-3.724	.000
Ašpirácia pre ideálne povolanie	.575	.029***	-2.503	-4.956	.000
Ochota urobiť kompromis	.588	.015**	.953	2.508	.013
Túžba potešiť ostatných	.597	.010*	1.107	2.401	.017
(Constant)			172.447		

Poznámka: * znamená $p < .05$; ** znamená $p < .01$; *** znamená $p < .001$. Celkové ťažkosti v kariérovom rozhodovaní nadobúdajú hodnoty 1 až 5: vysoká hodnota indikuje silnú mieru konštruktú a nízka hodnota slabú mieru konštruktú; prokrastinácia, závislosť na druhých, rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia, miesto kontroly, ašpirácia pre ideálne povolanie, ochota urobiť kompromis a túžba potešiť ostatných

nadobúdajú hodnoty 1 až 7: vysoká hodnota indikuje silnú mieru konštruktú a nízka hodnota slabú mieru konštruktú.

V prípade frekvencie celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní u adolescentov bolo v rámci overovania hypotéz zistené, že z testovaných prediktorov bolo významných sedem – prokrastinácia, závislosť na druhých, rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia, miesto kontroly, aspirácia pre ideálne povolanie, ochota urobiť kompromis a túžba potešiť ostatných. Prokrastinácia vysvetlila 16,2 % variácie frekvencie celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní, závislosť na druhých vysvetlila 6,7 % variácie, rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia vysvetlila 4 % variácie, miesto kontroly 3,2 % variácie, aspirácia pre ideálne povolanie vysvetlila 2,9 %, ochota urobiť kompromis 1,5 % a túžba potešiť ostatných 1 % variácie frekvencie celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím viac adolescenti využívali prokrastinačný spôsob v rozhodovaní ($b = 1.126$), tým vykazovali vyššiu mieru celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím viac adolescenti využívali závislý spôsob v rozhodovaní ($b = 1.401$), tým vykazovali vyššiu mieru celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím rýchlejšie boli adolescenti schopní utvoriť konečné rozhodnutie ($b = -1.975$), tým vykazovali nižšiu mieru celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím viac adolescenti využívali spôsob v rozhodovaní orientovaný na internalitu ($b = -1.545$), tým vykazovali nižšiu mieru celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím viac adolescenti využívali spôsob v rozhodovaní orientovaný na ideálne povolanie ($b = -2.503$), tým vykazovali nižšiu mieru celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím viac adolescenti využívali spôsob v rozhodovaní orientovaný na kompromis ($b = .953$), tým vykazovali vyššiu mieru celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím viac adolescenti využívali spôsob v rozhodovaní orientovaný na potešenie ostatných ($b = 1.107$), tým vykazovali vyššiu mieru celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní.

Diskusia

Cieľom práce bolo overiť vzťah štýlov kariérového rozhodovania, ďalších osobnostných vlastností a ťažkostí v kariérovom rozhodovaní u adolescentov.

Zistili sme, že v prípade celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní bolo po dosadení kontrolovaných premenných do modelu potvrdených sedem významných prediktorov. Prokrastinácia a závislosť na druhých boli potvrdené ako významne pozitívne prediktory, rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia, miesto kontroly a aspirácia pre ideálne povolanie ako významne negatívne prediktory a ochota urobiť kompromis a túžba potešiť ostatných ako významne pozitívne prediktory. Vyššia miera prokrastinácie v rozhodovaní sa spájala s vyššou mierou celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím viac bol u adolescentov využívaný závislý spôsob v rozhodovaní, tým vyššia bola miera celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím rýchlejšie boli adolescenti schopní utvoriť konečné rozhodnutie, tým nižšia bola miera celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím viac bol u adolescentov využívaný spôsob v rozhodovaní orientovaný na internalitu, tým nižšia bola miera celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím viac bol u adolescentov využívaný spôsob

v rozhodovaní orientovaný na ideálne povolanie, tým nižšia bola miera celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím viac bol u adolescentov využívaný spôsob v rozhodovaní orientovaný na kompromis, tým vyššia bola miera celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Čím viac bol u adolescentov využívaný spôsob v rozhodovaní orientovaný na potešenie ostatných, tým bola miera celkových ťažkostí v kariérovom rozhodovaní vyššia. Rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia a miesto kontroly boli zhodne potvrdené ako významne negatívne prediktory a prokrastinácia, závislosť na druhých a túžba potešiť ostatných ako významne pozitívne prediktory aj v iných výskumoch (Willner et al., 2015; Shin & Kelly, 2015). Podobne Gati et al. (2011) opisujú vyššiu mieru ťažkostí s externým miestom kontroly. Výsledky súvisiace s ochotou urobiť kompromis sa zhodujú so zisteniami Shinovej a Kellyho (2015), avšak nezahodujú sa so zistením Willnerovej et al. (2015), ktorí významnosť vzťahu nepotvrdili a ani so zistením Gatiho et al. (2010, 2012), ktorí považujú ochotu urobiť kompromis v rozhodovaní za adaptívny spôsob. Zistenia súvisiace s aspiráciou pre ideálne povolanie sú v rozpore s inými zisteniami (Gati et al., 2010, 2012; Shin & Kelly, 2015). Vo všeobecnosti odkladanie vedie k nedostatočnému času na spracovanie akéhokoľvek problému, preto prokrastinácia v kariérovom rozhodovaní pravdepodobne neprispieva k redukcii miery ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Podobne pocit závislosti a prenášanie zodpovednosti na druhých pravdepodobne nevedie k adekvátnemu vyriešeniu kariérových otázok. Naopak, ak sa jednotlivec dokáže rozhodovať rýchlo, pravdepodobne dokáže pružne zhodnotiť výhody a nevýhody jednotlivých alternatív, čo môže priaznivo ovplyvniť zníženie miery ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. Mieru ťažkostí pravdepodobne priaznivo ovplyvňuje aj interné miesto kontroly a pocit vlastnej kompetencie a zodpovednosti za rozhodnutia, pravdepodobne na základe existencie určitej miery vlastnej kontroly, ktorá by mohla pôsobiť priaznivo na zníženie pocítovania ťažkostí. Vízia ideálneho povolania a jeho jasný obraz, zdá sa, predstavuje aspekt, ktorý uľahčuje proces kariérového rozhodovania. Domnievame sa, že mať povolanie, ktoré uspokojí potreby a očakávania, je pre adolescentov v našich podmienkach dôležitý atribút v rozhodovaní, ktorý pravdepodobne predstavuje aj motivačný aspekt. Ochota urobiť kompromis by mohla zvyšovať mieru ťažkostí pravdepodobne z dôvodu nerozhodnosti a problematickosti vybrať inú alternatívu, ktorá pravdepodobne už nie je tak atraktívna ako tá pôvodná, ktorá z nejakého dôvodu nemohla byť uplatnená. V tom prípade by ochota urobiť kompromis mohla byť zdrojom komplikácií v rozhodovaní. Túžba potešiť ostatných ľudí by mohla zvyšovať mieru ťažkostí pravdepodobne v dôsledku vzniku diskrepancie medzi záujmami jednotlivca a preferenciami blízkych osôb, ak sa tieto záujmy a preferencie významne rozchádzajú.

Zhromažďovanie informácií, spracovávanie informácií a úsilie investované do procesu neboli potvrdené ako významné spôsoby v rozhodovaní. Rovnako ani optimizmus a úzkostlivosť neboli potvrdené ako významné osobnostné koreláty. V súlade s týmito zisteniami Shinová a Kelly (2015) nepotvrdili vo vzťahu k ťažkostiam v kariérovom rozhodovaní významnosť spracovávanie informácií a úsilia investované do procesu. Podobné zistenia uvádzajú aj Willnerová et al. (2015). Podobne ani Mau (1995) nepotvrdil významnosť štýlu v rozhodovaní ako prediktora kariérovej nerozhodnosti. Nepotvrdenie významnosti optimizmu ako významného prediktora ťažkostí v kariérovom rozhodovaní sa nezahoduje s predpokladmi a

zisteniami iných autorov (Lucas & Wanberg, 1995; Creed, Patton, & Bartrum, 2002; Patton, Bartrum, & Creed, 2004; Rottinghaus, Day, & Borgen, 2005; Magnano et al., 2015). Rovnako nevýznamnosť úzkostlivosti vo vzťahu k ťažkostiam v kariérovom rozhodovaní je v rozpore s viacerými zisteniami (Fuqua, Seaworth, & Newman, 1987; Jones, 1989; Lucas & Wanberg, 1995; Vignoli, 2015). Domnievame sa, že konštrukty zhromažďovania a spracovávanía informácií mohli byť podobné väčšine subškál ťažkostí v kariérovom rozhodovaní, ktoré sa týkali miery informácií v rôznych oblastiach, aj preto sa tieto prediktory nemuseli objaviť ako významné. Úsilie investované do procesu mohlo mať blízko ku konštruktu internality, v dôsledku čoho významnosť miesta kontroly mohla zastrieť významnosť úsilia. Zdá sa, že uvedené spôsoby v rozhodovaní pravdepodobne nehrajú významnú rolu pri ťažkostiach v kariérovom rozhodovaní. Rovnako sa zdá, že ani pozitívne vlastnosti osobnosti, ku ktorým optimizmus jednoznačne patrí, nepredstavujú vo vzťahu k ťažkostiam v kariérovom rozhodovaní významný faktor, čo naznačuje, že oblasť kariérového rozhodovania u mladých ľudí pravdepodobne ovplyvňujú iné vlastnosti osobnosti. Je možné uvažovať aj o predpoklade, že formovanie pozitívnych aspektov osobnosti nie je dostatočne podporované tak, aby tieto vlastnosti významne ovplyvnili kariérové aspekty ako jednu z oblastí života adolescentov. S optimizmom sa však nepotvrdila ani významnosť úzkostlivosti, ktorú by bolo možné považovať za zástupcu negatívnych vlastností, preto sa v rámci významnosti vplyvu na oblasť kariérového rozhodovania nemožno jednoznačne prikláňať ani na stranu negatívnych vlastností osobnosti.

Zdá sa, že niektoré spôsoby v rozhodovaní, ktoré podľa Gatiho et al. (2010, 2012) pôsobia maladaptívne, môžu naopak fungovať adaptívne, rovnako ako v prípade niektorých podľa Gatiho et al. (2010, 2012) adaptívnych spôsobov, ktoré, zdá sa, naopak pôsobia maladaptívne. Interné miesto kontroly a rýchlosť utvárania konečného rozhodnutia je možné v súlade s Gatim et al. (2010, 2012) považovať za adaptívne spôsoby a prokrastináciu, závislosť na druhých a túžbu potešiť ostatných za maladaptívne spôsoby v rozhodovaní. Na základe výsledkov výskumu sa v rozpore s Gatim et al. (2010, 2012) ochota urobiť kompromis ukazuje byť vo vzťahu ku kariérovému rozhodovaniu ako maladaptívny a aspirácia pre ideálne povolanie ako adaptívny spôsoby. Je však možné zhrnúť, že ťažkosti v kariérovom rozhodovaní ovplyvňujú tak adaptívne, ako aj maladaptívne spôsoby v rozhodovaní.

Ako jeden z limitov hodnotíme príležitostný spôsob výberu respondentov do výskumného súboru, na čo sa vzťahuje aj obmedzenie platnosti zistení a miery zovšeobecnenia. Za limit považujeme aj skutočnosť, že do analýzy neboli zahrnuté ďalšie potenciálne významné, vo vzťahu k ťažkostiam relevantné faktory, čo potvrdzuje aj skutočnosť, že nami skúmané prediktory vysvetlili jednotlivo pomerne nízke percento variancie frekvencie ťažkostí v kariérovom rozhodovaní. V tejto súvislosti navrhujeme v budúcom výskume do analýzy zakomponovať spomedzi osobnostných faktorov všetky ostatné premenné Big Five modelu a tiež perfekcionizmus, ale aj sociálne premenné ako sú faktory viažuce sa na rodičov (vzdelanie, socioekonomický status, zamestnanosť, záujem rodičov o kariérové smerovanie) aj rovesníkov. V súvislosti s odporúčaniami pre ďalší výskum sa na základe charakteru výsledkov naskytá priestor aj pre definovanie nových hypotéz kvalitatívnej podoby, objasňujúcich charakter

jednotlivých spôsobov kariérového rozhodovania v zmysle adaptivity/maladaptivity v tunajších podmienkach.

Prínos práce vnímame vôbec v zaoberaní sa touto oblasťou výskumu – v ktorej najnovšie poznatky na domácej pôde, ale aj vo svete chýbajú – čím v skúmanej problematike prispievame k najnovšiemu stavu poznania. Navyše, vzhľadom k tomu, že jednou z hlavných úloh kariérového poradenstva je usmerňovanie jednotlivcov počas rozhodovacieho procesu a s tým súvisiaca podpora k efektívnejšiemu utváraniu kariérových rozhodnutí, môžu tieto poznatky byť prínosom aj pre prax. V záujme identifikácie ťažkostí v kariérovom rozhodovaní je totiž potrebné posúdiť spôsob (štýl, tendencie resp. profil), akým jednotlivci pristupujú k procesu kariérového rozhodovania. Taktiež, štýly kariérového rozhodovania sú dôležitou otázkou v kariérovom poradenstve, pretože rozmanitosť týchto štýlov si vyžaduje odlišný prístup vzhľadom k individuálnym potrebám. V tejto súvislosti zaoberanie sa úlohou pozitívnych osobnostných charakteristík môže umožniť poradcom rozvíjať intervencie v súvislosti s problémami v kariérovom rozhodovaní, ale aj v kariérovej oblasti vo všeobecnosti. Výzvou je určiť pozitívne vlastnosti, ktoré majú najväčší potenciál informovať kariérnych poradcov a prispieť k širšiemu poznaniu fungovania osobnosti v kariérovom kontexte.

Záver

V záujme lepšieho pochopenia prežívania ťažkostí v procese kariérového rozhodovania považujeme za dôležité poznať, aký mechanizmus v rozhodovaní adolescenti používajú. Hľadanie týchto poznatkov je teda dôležité z hľadiska lepšieho poznania kariérových konštruktov, ale predovšetkým aj z hľadiska poradenstva a jeho adekvátneho prístupu k týmto konštruktom vo vzťahu k jednotlivcovi.

ZOZNAM LITERATÚRY

- Biró, C., & Kiralp, Y. (2010). A comparative analysis of the career maturity level and career indecision of the first grade high school students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 2359-2365.
- Creed, P. A., Patton, W., & Bartrum, D. (2002). Multidimensional Properties of the Lot-R: Effects of Optimism and Pessimism on Career and Well-Being Related Variables in Adolescents. *Journal of Career Assessment*, 10 (1), 42-61.
- Di Fabio, A., Palazzeschi, L., Levin, N., & Gati, I. (2014). The Role of Personality in the Career Decision-Making Difficulties of Italian Young Adults. *Journal of Career Assessment*, 23 (2), 281-293.
- Fuqua, D. R., Seaworth, T. B., & Newman, J. L. (1987). The relationship of career indecision and anxiety: A multivariate examination. *Journal of Vocational Behavior*, 30 (2), 175-186.
- Gati, I., & Saka, N. (2001). High School Students' Career-Related Decision-Making Difficulties. *Journal of Counseling & Development*, 79 (3), 331-340.
- Gati, I., Landman, S., Davidovitch, S., Asulin-Peretz, L., & Gadassi, R. (2010). From career decision-making styles to career decision-making profiles: A multidimensional approach. *Journal of Vocational Behavior*, 76 (2), 277-291.
- Gati, I., Gadassi, R., Saka, N., Hadadi, Y., Ansenberg, N., Friedmann, R., & Asulin-Peretz, L. (2011). Emotional and Personality-Related Aspects of Career Decision-Making Difficulties: Facets of Career Indecisiveness. *Journal of Career Assessment*, 19 (1), 3-20.
- Gati, I., Gadassi, R., & Mashiah-Cohen, R. (2012). Career decision-making profiles vs. styles: Convergent and incremental validity. *Journal of Vocational Behavior*, 81, 2-16.
- Germeijs, V., & De Boeck, P. (2003). Career indecision: Three factors from decision theory. *Journal of Vocational Behavior*, 62, 11-25.
- Ginevra, M. C., Nota, L., Soresi, S., & Gati, I. (2012). Career Decision-Making Profiles of Italian Adolescents. *Journal of Career Assessment*, 20 (4), 375-389.
- Jarná, M. (2015). *Dimenzie kariérového rozhodovania slovenských adolescentov* (nepublikovaná diplomová práca). Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- Jones, L. K. (1989). Measuring a three-dimensional construct of career indecision among college students: A revision of the Vocational Decision Scale: The Career Decision Profile. *Journal of Counseling Psychology*, 36 (4), 477-486.
- Kövero, M., & Ferjenčík, J. (2013). Adaptácia a orientačné overovanie psychometrických charakteristík Testu životnej orientácie LOT-R. *Československá psychologie*, 57 (5), 461-473.
- Látalová, V. (2015). *Emočné a motivačné zdroje integrácie osobnosti a adaptívne kariérové rozhodovanie* (nepublikovaná dizertačná práca). Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

- Lucas, J. L., & Wanberg, C. R. (1995). Personality Correlates of Jones' Three-Dimensional Model of Career Indecision. *Journal of Career Assessment*, 3 (4), 315-329.
- Magnano, P., Paolillo, A., & Giacominielli, B. (2015). Dispositional Optimism as a Correlate of Decision-Making Styles in Adolescence. *SAGE Open*, 5 (2), 1-12.
- Mau, W.-C. (1995). Decision-Making Style as a Predictor of Career Decision-Making Status and Treatment Gains. *Journal of Career Assessment*, 3 (1), 89-99.
- Patton, W., Bartrum, D. A., & Creed, P. A. (2004). Gender Differences for Optimism, Self-esteem, Expectations and Goals in Predicting Career Planning and Exploration in Adolescents. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 4 (2-3), 193-209.
- Pečjak, S., & Košir, K. (2007). Personality, Motivational Factors And Difficulties In Career Decision-Making In Secondary School Students. *Psihologijske teme*, 16 (1), 141-158.
- Rottinghaus, P. J., Day, S. X., & Borgen, F. H. (2005). The Career Futures Inventory: A Measure of Career-Related Adaptability and Optimism. *Journal of Career Assessment*, 13 (1), 3-24.
- Ruisel, I. (1980). *Dotazník na meranie úzkosti a úzkostlivosti*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.
- Ruisel, I., & Halama, P. (2007). *NEO päťfaktorový osobnostný inventár*. Praha: Testcentrum – Hogrefe.
- Shin, Y.-J., & Kelly, K. R. (2015). Resilience and Decision-Making Strategies as Predictors of Career Decision Difficulties. *The Career Development Quarterly*, 63 (4), 291-305.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics, 5th Edition*. Boston: Pearson.
- Vendel, Š. (2007). Grammar school pupils' career-related decision-making difficulties. *Czechoslovak Psychology*, 51, 119-128.
- Vendel, Š., & Bruncková, M. (2014). *Taxonómia a diagnostika ťažkostí v kariérovom vývine*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
- Vignoli, E. (2015). Career indecision and career exploration among older French adolescents: The specific role of general trait anxiety and future school and career anxiety. *Journal of Vocational Behavior*, 89, 182-191.
- Willner, T., Gati, I., & Guan, Y. (2015). Career decision-making profiles and career decision-making difficulties: A cross-cultural comparison among US, Israeli, and Chinese samples. *Journal of Vocational Behavior*, 88, 143-153.

PhDr. Natália Köverová pôsobí ako interný doktorand na Inštitúte psychológie FF PU v Prešove. Odborne sa zameriava na kariérový vývin adolescentov. V tejto problematike vystúpila na niekoľkých odborných konferenciách v zahraničí a je autorkou niekoľkých publikácií týkajúcich sa adolescentov nielen v oblasti kariérového vývinu.

Kontakt: natalia.koverova@gmail.com